

Wonen in + werken aan Feijenoord/Kop van Zuid

Onze opdracht was om te achterhalen wat de betekenis en het gezicht van de wijk Feijenoord voor aanwezige en potentiële bewoners zijn. In dit stuk geven wij op twee manieren antwoord op deze vraag. In het eerste deel schetsen we de algemene beoordeling van de wijk (en omgeving) van vijf bewonersgroepen: oorspronkelijke stedelingen, Turkse (thuis)vrouwen en mannen, nieuwe stedelingen, allochtone sociale stijgers en starters. In het tweede deel splitsen we dit algemene beeld uit in twaalf concrete thema's c.q. opgaves voor Feijenoord/Kop van Zuid.

Onze conclusies en voorstellen zijn gebaseerd op gegevens uit:

- zeven focusgroepsgesprekken (ouders van BO De Pijler, een moedergroep en een vadergroep van BO De Dukdalf, kunstenaars, bewoners Simons complex, kopers Feijenoordkade)
- interviews met de bezoekers van de kijkdag van de modelwoning in het U-blok
- enquêteformulieren over actieradius en voorzieningengebruik die De Werkplaats op ons verzoek tijdens hun oriëntatiegesprekken met actieve groepen in de wijk hebben laten invullen
- 2 bewonersonderzoeken van Simons complex van de BOF/KvZ
- leeronderzoeken en verslaglegging eigen beleving van twintig 2^e jaars HRO-studenten.
- Wandelingen door de wijk, losse gesprekken met bewoners en professionals en bezoek aan acties en evenementen.
- De workshop Feijenoord van studenten Real Estate & Housing van de Technische Universiteit Delft.
- Eerdere eigen onderzoeken in dit gebied; met name het onderzoek onder bewoners van Stadstuinen en allochtone sociale stijgers in Feijenoord in verband met de ontwikkeling van ParkStad.

Dit stuk is bedoeld als analytische onderlegger van de nieuwe wijkvisie van woningcorporatie De Nieuwe Unie, onze opdrachtgever. Die wijkvisie wordt geen blauwdruk voor vorm en inhoud van de wijk voor de komende tien jaar, maar kader en inspiratiebron voor een vernieuwing- en verbeteringsproces van het gebied Feijenoord/Kop van Zuid. Bij dat proces zullen naast De Nieuwe Unie tal van andere partijen betrokken (moeten) zijn; zoals de deelgemeente, woningcorporatie Vestia, wijkinstellingen zoals scholen, welzijnswerk en opbouwwerk; en last but not least de mensen die er wonen en/of werken.

We bieden dit stuk ook aan de deelnemers van de groepsgesprekken aan. Hartelijk dank voor uw verhalen. Hopelijk inspireert ons verhaal u weer om mee te werken aan de gewenste verbeteringen.

Arnold Reijndorp & Joke van der Zwaard
(i.s.m. De Werkplaats: Piet Huiskens & Willemijn Visser)

Rotterdam, juli 2005

Deel 1: vijf perspectieven op Feijenoord/Kop van Zuid

Bewoners kijken vanuit verschillende ervaringen en maatschappelijke posities naar hun (mogelijke) woonomgeving. Vooral van invloed zijn hun sociaal-economische positie (financiële keuzemogelijkheden en status), hun sociale reputatie als autochtoon of allochtoon, hun woongeschiedenis en bijbehorend referentiekader, man-vrouw, met of zonder baan, met of zonder kinderen en leeftijd. Op die manier onderscheiden wij vijf groepen: oorspronkelijke stedelingen, Turkse thuisvrouwen en mannen, nieuwe stedelingen, allochtone stijgers en starters. Deze bewonersgroepen noemen een aantal dezelfde kenmerken (bijvoorbeeld ‘een afgelegen buurtje’) en etiketten (met name ‘achterstandsbuurt’) van Feijenoord, maar beleven die verschillend. Ze delen een aantal idealen (‘gemengd’ en ‘levendig’), maar vullen die gedeeltelijk anders in. We maken dus geen onderscheid naar leeftijd. Die komen wel aan de orde in het tweede deel: de uitwerking in opgaves.

De oorspronkelijke stedelingen

‘EEN VERGETEN STUKJE’

Feijenoord ligt prachtig aan het water. Dat zien alle groepen als een belangrijke kwaliteit van de wijk. De bewoners van het Simons-complex wonen wat dat betreft op een toplocatie. Voor de bewoners van het eerste uur degradeerde Simons de afgelopen jaren echter van het centrum van de wijk Feijenoord naar ‘een vergeten stukje’, ver weg van waar het tegenwoordig allemaal te doen is: de Konmar, de Erasmusbrug en de Kop van Zuid. Er komt nooit iemand in hun buurtje en mensen kennen het niet.

Het idee van deze oorspronkelijke stedelingen dat hun buurt, en daarmee ook zichzelf, er niet meer toe doen, wordt versterkt door het *verdwijnen van de winkels* in de directe omgeving en de *inkrimping van het openbaar vervoer*.

Alleen vanaf de overkant van de Maas is nog te zien hoe mooi (gelegen) het blok is.

Andere bewoners missen de buurtwinkels ook, maar waarderen dit rustige afgelegen gedeelte van Feijenoord als ‘stedelijkheid in de luwte’. Rustig en toch centraal. Dat geldt voor de kopers van de Feijenoordkade en de kunstenaars van het Zinkerblok, maar ook voor de nieuwe stedeling in Simons (‘Of je nou thuis komt of weggaat, je bent overal zo. Ik vind sowieso een voordeel dat het wel een stadswijk is, maar toch rustig’). Dit verschil in waardering en beoordeling hangt samen met de eigen status en sociale reputatie. Daardoor legt de een wel en de ander niet de associatie tussen ‘achteraf’ en ‘vergeten’ met:

ACHTERSTANDBUURT

Want volgens de ‘oude’ bewoners is niet alleen de plek in waarde gedaald, maar is ook de sociale status van de buurt veranderd doordat Nederlanders vertrokken en daarvoor in de plaats buitenlanders kwamen. Door deze *verandering van bevolkingsamenstelling* kreeg hun buurt (en zichzelf!) het etiket ‘achterstandsbuurt’. Veel van hun onvrede heeft te maken met dit statusverlies.

Die onvrede staat los van het feit of zij wel of niet goed met hun Turkse en Marokkaanse burens op kunnen schieten, maar vertaalt zich wel in *afzetten tegen de nieuwe rijke burens*. ‘Dat zijn allemaal forenzen, die smeren hem allemaal, buiten Rotterdam werken, met hun dikke auto’s...’ (zegt een dertiger die zelf ook een baan in Den Haag heeft en net uitgelegd heeft dat hij meestal niet voor 19.00 uur thuis is, maar wel in de wijk is opgegroeid) en ze komen zeker niet uit de wijk en ze gaan zich ook niet mengen.

In deze beoordeling/voorspelling zit *klassetrots* gecombineerd met *klassefrustratie*. Met de komst van de nieuwe rijke burens, gaat het etiket ‘achterstand’ niet van hun hoofd, zo is hun overtuiging. Want zijn die dure huizen niet gebouwd omdat zij met elkaar een achterstandsbuurt vormden?

Tegelijkertijd verbazen zij zich erover dat mensen met financiële keuzemogelijkheden zo’n investering hebben gedaan in deze achterstandsbuurt. Zijn die mensen naïef? Zouden ze wel weten waar ze iets gekocht hebben? Of zijn ze onverschillig en afstandelijk? Kan het hen niets schelen waar ze wonen, omdat ze toch niets met de buurt te maken willen hebben en ze alleen maar kijken naar hun paleisje voor een zacht prijsje?

De term ‘achterstandsbuurt’ is niet door bewoners bedacht; het is een beoordeling en typering van anderen. Alle bewoners meten de status van de buurt af aan wat anderen ervan zeggen en schrijven. Een van de deelnemers van de Turkse vadergroep begon er wel drie keer over, dat ‘iedereen’ in Nederland de wijk Feijenoord en de Oranjeboomstraat lijkt te kennen; en niet in positieve zin. Voor deze Turkse man (en andere allochtone bewoners die de laatste 0-30 jaar in Feijenoord zijn komen wonen) en voor de oorspronkelijke stedelingen is ‘achterstandsbuurt’ een stigma. Het etiket zit ook op hun hoofd; zo voelen zij dat in ieder geval en geef hun eens ongelijk! Voor de nieuwe en rijkere stedelingen geldt dat niet, maar vormt dit negatieve etiket een financieel risico. Sommigen vragen zich bezorgd af of er nog wel meer van Ons Soort Mensen belangstelling voor dit gebied zullen hebben. Ofwel: wordt het nog iets of hebben ze toch een kat in de zak gekocht? En weer anderen ontlenen er wellicht een zekere avonturiers-status aan om in een gebied met zo’n naam te wonen.

INKRIMPENDE WERELD

Er zijn de afgelopen jaren niet alleen mensen bijgekomen, er zijn ook mensen weggegaan. Het idee van de oorspronkelijke bewoners dat hun buurt ‘achteruit is gegaan’, hangt samen met hun gevoel dat de wereld van Ons Soort Mensen kleiner is geworden door de nieuwe instroom. Ook een 34-jarige Surinaamse man heeft het over ‘de harde kern’ van oude bewoners, waartoe hij zichzelf ook rekent. Het nostalgische beeld over vroeger gaat over gewone, een beetje ruwe maar hartelijke mensen. De buurt was toen ook niet homogeen, maar hij is wel heterogener en daarmee minder voorspelbaar geworden. ‘De een groet wel, de ander niet. Dat had je vroeger niet. Je groette mekaar altijd. En dat is weg’. De meeste bewoners hebben nog wel een band met een klein (multicultureel) clubje burens, waarmee ze allerlei diensten uitwisselen en waarvoor ze in nood klaar staan, maar in een iets breder verband zijn de vanzelfsprekende omgangsvormen weggevallen. Ze moeten elke keer maar weer afwachten of de nieuwe burens zich aan de portiekgewoontes aanpassen.

Echte onveiligheidskwesties werden niet genoemd. Ook uit de BOF-onderzoeken komen hoge veiligheidscores voor Simons. Waarom de Rotterdam-wet in dit gebied is ingevoerd, is voor ons een raadsel.

Marokkaanse en Turkse bewoners van Simons (en Feijenoord) hebben geen last van een inkrimpende wereld. Integendeel, hun sociale netwerk groeide juist de laatste jaren. Toch distantieert de Marokkaanse buurman zich niet van het verhaal over het verdwijnen van de oude gezelligheid. Dat heeft te maken met de bredere context van dit onbehagen, met *algemenere gevoelens van sociale onveiligheid, kwetsbaarheid*. Die gevoelens hebben maar in beperkte mate te maken met incidenten die de score op de veiligheidsmonitoren bepalen. Ze gaan over de sfeer, de onderling omgang, je welkom voelen in een café, en de dingen die gezegd worden: in de directe omgang, in de krant en vanuit het stadhuis.

ONBETROUWBARE WERELD

Iedereen heeft eigen voorbeelden van de waargenomen verharding. De een heeft het over de hardheid van het stedelijk leven. ‘Mensen lopen dwars door je heen’. De ander twijfelt of mensen nog wel behulpzaam zijn als het nodig is.

Voor de Marokkaanse buurman hebben de gevoelens van sociale onveiligheid en kwetsbaarheid te maken met de anti-Marokkanen en anti-Islam-verhalen waar hij elke dag weer mee te maken heeft. De vernederingen die hij zelf ondergaat, ook als hij in functie is, en de angst dat zijn zonen het niet meer zullen pikken en dan rare dingen gaan doen.

Het onbehagen op het microniveau van het buurtje in Feijenoord en het onbehagen op mesoniveau/macroniveau van de stad of het land kunnen elkaar versterken, maar kan ook tot relativering leiden, bleek in het gesprek met kopers van de Feijenoordkade. De een neemt de overlast van ‘hangautojongeren’ op de Feijenoordkade nog zwaarder omdat hij het verschijnsel op veel verschillende plekken in de stad ziet. Voor hem is dat een teken dat het op deze plek ook al mis gaat. Voor de anderen is dat juist een reden om ‘de overlast’ voor hun deur te relativieren: dat heb je dus overal...

Terug naar de oorspronkelijke stedelingen. Ondanks de veranderingen is Feijenoord voor hen nog steeds ook VERTROUWDE WERELD

Geen van de Simons-bewoners is serieus van plan om te verhuizen.

Dat gevoel van vertrouwdheid delen ze met veel Turken, Marokkanen en Surinamers die inmiddels ook al zo’n 20 tot 30 jaar in Feijenoord wonen en/of er geboren zijn.

Op de vraag aan kijkers/aspirant-kopers van de modelwoning in het U-blok wat er zo aantrekkelijk is aan deze plek, antwoordde de meerderheid ‘vertrouwde buurt’.
(De prijs -kan ik het wel betalen?- was het belangrijkste twijfelpunt.)

Vertrouwdheid moet groeien. Een moeder van BO De Pijler, een begin-dertiger, geboren en getogen in een naoorlogse wijk op zuid, vertelt hetzelfde verhaal over de verloren wereld van ‘alles samen’, de oude gezelligheid etc. Het verschil met de oorspronkelijke Feijenoorders is dat Feijenoord voor haar onbekend en daardoor bedreigend is. Ze lijkt zich overal buitenstaander te voelen.

De kunstenaars van het Zinkerblok voelen zich ook buitenstaander, maar merken de vertrouwdheid van de bewoners met elkaar en met de buurt wel op. Ze kenmerken het positief als gemoedelijk, vriendelijk, dorps. ‘Ik voelde me er gelijk thuis en veilig.’

De reactie van de HBO-studenten uit de randgemeenten lijkt meer op die van de Nederlandse nieuwkoomster uit zuid. Ze voelden zich tijdens wandelingen door de wijk bekeken als niet-Feijenoorders. Hun conclusie is dat de bevolking van Feijenoord uit ‘geïsoleerde groepen’ bestaat. Ze blijven het liefst in hun eigen dorp wonen.

Turkse (thuis)vrouwen en mannen

In de twee gesprekken met moeders en vaders in de ouderkamer in Basisschool De Dukdalf kwamen veel van de hiervoor genoemde termen en thema’s eveneens spontaan ter sprake, maar iets anders en/of vanuit een andere positie gedefinieerd.

ACHTERSTAND – ARMOEDIG/VERWAARLOOSD – JE TELT NIET MEE.

Achterstand is in hun verhaal meer verbonden met achterstelling en ongelijke behandeling. De ongelijke behandeling van instanties: ‘Op de Kop van Zuid komt de politie al opdraven als iemand belt dat er overdag drie jongens op een hoekje staan. Ik bel vergeefs over de jongens

bij de belwinkel die mij tot vier uur 's ochtends uit mijn slaap houden.' Het besluit om een opvanghuis voor verslaafde (ex)prostituees op de Oranjeboomstraat te plaatsen, werd door menigeen gevoeld als een bevestiging van het idee dat ze minder meetellen. 'U dacht zeker: er wonen hier toch alleen maar allochtonen....'

De achterstelling wordt ook afgemeten aan de verwaarlozing van delen van Feijenoord: de LELIJKHEID. In deze groep zaten veel vrouwen die in/rondom de Oranjeboomstraat wonen, dus tussen veel lelijkheid. Sommigen associëren de ongelijkheid binnen Feijenoord en tussen Feijenoord en KvZ met verschijnselen van sociale ongelijkheid in Turkije. Zoals het sociale verschil tussen aan de ene kant oude wijken met houten huizen en aan de andere kant moderne boulevards en flats (stenen of betonnen huizen) in Istanbul.

Achterstand zit bij hen dus ook in het rijtje: beetje armoede, lelijkheid, niet-modern, onverzorgd.....en SCHOTELANTENNES! Natuurlijk wil iedereen voor niet te veel geld ook naar Turkse zenders kunnen kijken, maar men wil liefst niet in een straat met veel schotelantennes wonen. Vanwege het sociale etiket dat daaraan vast zit.

Want ook de Turkse thuisvrouwen koppelen achterstand met de verandering van de bevolkingsamenstelling: het wegtrekken en ontbreken van Nederlanders.

Zij willen een GEMENGDE WIJK: gemengde scholen, gemengde voorzieningen ('niet alleen Ali Baba winkels!') en onderling contact tussen de verschillende groepen, met name tussen autochtonen en allochtonen.

Ook in deze groep bestaan twijfels over de bereidheid van de nieuwe rijke burens om met hen te mengen. 'Ze lopen weg' 'Men gaat elkaar vermijden' 'Niemand van daar gaat hun kinderen naar deze school brengen.' Tegelijkertijd zijn ze heel goed op de hoogte van het Nederlandse common sense idee dat het segregatieprobleem door de 'allochtonen' veroorzaakt wordt, omdat zij zich het liefst zouden terugtrekken in eigen kring: 'Nederlanders denken dat wij ze niet willen.'

'Misschien moeten we een groot billboard aan de weg zetten met een foto van mij erop met (met wijd uitgespreide armen) WELKOM WELKOM WELKOM!'

Om dat voorstel werd goedkeurend gegrinnikt. Tegelijkertijd noemen zowel de vrouwen als de mannen de algemene anti-buitenlandersstemming in Nederland als context voor dit segregatieprobleem. Een vader vertelde dat Nederlandse oud-bewoners van oude wijken weer doorverhuizen als 'die buitenlanders' in hun 'nieuwe' wijk komen wonen. 'Dat zeggen ze, dat heb ik zelf verschillende keren op tv gehoord.'

Voor hem is dat een reden om toch maar niet weg te verhuizen uit deze allochtonenwijk. Ook de vrouwen willen eigenlijk niet verhuizen. Het zou wel goed zijn 'voor de toekomst van de kinderen', maar ze willen hun vertrouwde omgeving liever niet verruilen voor een witte, mogelijk vijandige of saaie omgeving waar de kinderen dan wel goed Nederlands leren spreken. Ze willen in een gemengde wijk wonen. Bovendien willen ze niet weg vanwege de aanwezigheid van *een sociaal netwerk op loopafstand* van familieleden en vriendinnen.

Mensen die je al lang kent, waarmee je intiem bent, waar je vertrouwen in hebt. Dezelfde koppeling van VERTROUWD EN VERTROUWEN die we bij de bewoners van Simons tegenkwamen. En hoewel (Turkse) vrouwen vaak zeggen dat hun mannen eerder met verhuisvoorstellen komen, hoorden we dit ook terug in de bijeenkomst met Turkse vaders. 'Het duurt jaren voordat je nieuwe vrienden hebt'. Bovendien zullen zij in Carnisselande hun belangrijkste ontmoetingsplekken, koffiehuisen en moskeeën, moeten missen.

Een gemengd Feijenoord en/of een verbetering van de verbinding met de Kop van Zuid zou de Turkse vrouwen en mannen verlossen van het dilemma om zelf weg te gaan. Het zou hen

ook verlossen van het idee dat ze eigenlijk weg zouden moeten gaan, maar niet kunnen. De moedergroep van BO De Dukdalf bestaat voornamelijk uit thuisvrouwen; en modale eenverdienergezinnen kunnen met de huidige huizenprijzen geen aantrekkelijke woning kopen. De mannen wijzen daarnaast op de onzekere sociaal-economische situatie. Ze houden rekening met ontslag.

Daarnaast hechten met name de vrouwen aan een LEVENDIGE WIJK. Een wijk met straatleven, waar je iets kunt zien en beleven. In een wijk zonder winkels, straatleven en collega-thuismoeders zouden ze verpieteren. ‘Als je niet werkt, is rustig te stil. Dan wil je levendigheid.’ Bij levendigheid horen *voorzieningen*, zoals: de Postbank, een bank, winkels, een bakkerij voor het warme croissantje, een viswinkel, een supermarkt, een internationale Turkse winkel, een plek om koffie te drinken (zoals cafe Rotterdam). Het verdwijnen van deze voorzieningen en de ingekrompen buslijnen wordt gezien als teken van achteruitgang van de wijk. Ofwel: ‘Feijenoord wordt een ACHTERBUURT’ (achteraf gelegen en dus vergeten).

De nieuwe stedelingen

In de verhalen van de nieuwe stedelingen (= hoog opgeleide mannen en vrouwen die kiezen voor stedelijk wonen) staat GEMENGD WONEN eveneens centraal. Dat geldt ook voor een deel van de bewoners van de rijke enclave Stadstuinen, zoals de ouders van BO De Pijler die op onze bijeenkomsten over ‘de wijk Feijenoord’ afkwamen. Gemengd gaat bij hen over kleur, maar ook over arm en rijk, want er wonen in Stadstuinen wel een paar Surinamers, Turken en Antillianen, maar die worden door de Nederlandse goed opgeleide bovenmodalen op basis van hun klassekenmerken (inkomen, beroepspositie, levenswijze) tot Ons Soort Mensen gerekend.

De nieuwe stedelingen hebben bewust gekozen voor de stad van nu, inclusief het multiculturele, en willen voor hun kinderen het liefst niet kiezen tussen zwart en wit. Ze hebben voorkeur voor voorzieningen op loopafstand, maar als die in hun ogen onvoldoende *kwaliteit* hebben (zoals het zwembad Afrikaanderwijk of de sporthal Persoonsdam) dan zoeken ze het verderop. Velen zouden dat liever niet doen, maar menging is in hun opvatting: de voorzieningen die zij leuk en belangrijk vinden voor hun kinderen in de wijk, die ook bezocht worden door kinderen van andere groepen. En dus niet zoals de Turkse vader het beschrijft: Nederlanders tussen de Turken en iedereen door elkaar. De samenstelling van de relatief bleke basisschool De Pijler is een perfecte illustratie van het meng-ideaal van de nieuwe stedelingen in Stadstuinen. Aan het eind van de schooldag vind je daar opvallend veel mannen (‘Er wordt veel thuis gewerkt’), en vrouwen, type nieuwe stedeling, die druk met elkaar in de weer zijn, en daar wat verloren tussen een paar hoofddoekjes, een kluitje zwarte vrouwen en de Nederlandse nieuwkoomster uit zuid. Uit de gespreksgroepen blijkt dat er wel een-op-een-relaties tussen vrouwen uit verschillende bewonersgroepen ontstaan. In de ouderraad van de school zitten echter alleen ‘autochtonen’.

Toch is het ideaal van gemengd wonen in deze groep gemeend. Vanwege het gemengde zien zij het liefst Kop van Zuid en Feijenoord als één gebied.

Daarvoor zijn AANTREKKELIJKE ONTMOETINGSPLEKKEN OP GRENSGEBIEDEN nodig. Buitenvoorzieningen: terrasjes in combinatie met *speelvoorzieningen voor kinderen*. (ook een belangrijk punt in het gesprek met Turkse vaders) Het kan dus ook een speelplaatsje zijn met aantrekkelijke bankjes. (dat dan wel op zomeravonden en in de weekends open moet

zijn.) Maar ook leuke cafe's en aantrekkelijke sportaccomodaties en fitnesscentra. Het hangt allemaal af van de uitstraling: openheid/transparantie, kwaliteit, service; en dus niet de bedomptheid en het naar binnen gerichte dat zij vereenzelvigen met achterstandbestrijding.

Zij missen bij de deelgemeente oog voor dit soort zaken.

'De gemeente heeft de brug en de Kop van Zuid hier neergezet, ook om rijk in arme gebieden te brengen, maar toen het af was, zeiden ze: arm en rijk, zoek het samen maar uit. Er is hier geen enkele plek waar je fatsoenlijk bij elkaar kunt komen.'

Zelfs eigen initiatieven om verbindingen te leggen (het interculturele muziekfestival, het poeziescholenproject, de Iftr-maaltijd) worden niet gewaardeerd cq financieel ondersteund door de deelgemeente.

Zowel de bewoners van Stadstuinen als de kopers van de Feijenoordkade roemen de ruimte en het industriële karakter van Feijenoord. Ze hebben gekozen voor de stad, en dus niet om in een doorsnee 'woonwijk' te wonen. Ze waarderen en zien ontwikkelmogelijkheden in de de semi-industriële ROMMELGEBIEDEN.

De Piekstraat e.o. vinden ze bij uitstek een gebied voor alternatieve en artistiekerige voorzieningen en activiteiten. Ze kennen voorbeelden in andere grote steden in Europa en de VS. Sommigen wonen en werken (ook om financiële redenen) het liefst in oude woningen.

De waardering voor een wijk met rafelranden, een wijk die niet 'strakgetrokken' is, delen zij met de kunstenaars die in Feijenoord wonen en/of werken. Zoals de kunstenaars in het Zinkerblok. Die gingen uit van een tijdelijk verblijf (voor velen is het de derde, vierde of zoveelste atelierplek), maar ze vinden Feijenoord en deze plek veel leuker en bijzonderder dan ze aanvankelijk dachten. Zowel het water als de sociale sfeer in dit gebiedje. Zou het een *Montmartre van zuid* kunnen worden? En wat zijn de mogelijkheden voor *zelfbeheer*?

Het instandhouden van oude rommelgebieden, kan heel goed gecombineerd worden met ZORGVULDIG OMGAAN MET TRANSFORMATIEGEBIEDEN. Dus niet een jaar lang atelierruimtes verhuren in slooppanden en er dan weer mee stoppen (Zinkerblok) en zeuren over een paar honderd euro subsidie voor de organisatie van een buurtactiviteit door de kunstenaars. Of de punt van het Zuidereiland jarenlang dichtgetimmerd laten staan. Of daar in het wilde weg een aantal containers plaatsen. Want daardoor gaan de bewoners van de Feijenoordkade eveneens het akelige gevoel krijgen dat ze in een vergeten stukje zijn terechtgekomen. Als de huizen niet snel genoeg verkopen, dan zal er iets anders moeten worden bedacht. (een tijdelijk cafe-restaurant?) Want anders gaan de kopers weer weg als ze daar financieel toe in staat zijn.

Wat de bewoners van de Feijenoordkade tegenvalt, is het ontbreken van *voorzieningen*, zoals een bakker, een fietsenmaker en een snackbar die op zaterdag na 1800 uur open is. Omdat het praktisch is (het croissantje op zaterdagochtend op loopafstand) en vanwege de LEVENDIGHEID. Ze erkennen dat zij niet echt voor een stevig economisch draagvlak van kleine boodschappenwinkels kunnen zorgen, want bij de organisatie van hun tweeverdienersbestaan hoort een wekelijkse inkoop in een grote supermarkt. Maar een bijzonder café-restaurant aan de Feijenoordkade kan op hun (geregelde) clandestie rekenen. Zo'n voorziening zou de kade verlevendigen en de status van de buurt, en hun eigen status, verhogen. Nu nemen ze met hun bezoek de boot naar Leuvehaven of Veerhaven. Want Entrepot, dat is mislukt en dat was logisch: middelmatige restaurants voor de massa met te dure prijzen. En wie garandeert dat er bij de recente verbouwing niet opnieuw foute keuzes worden gemaakt?

Allochtone sociale stijgers

De overgrote meerderheid van gezinnen met inwonende kinderen in Feijenoord heeft een immigratie-achtergrond. Circa 40% is een eenoudergezin en daarmee maximaal eenverdienergezin. Zodra tweeloudergezinnen ook *tweeverdienergezinnen* worden, verruimen de financiële mogelijkheden aanzienlijk, ook op het gebied van wonen. Vanwege dat inkomensniveau kan deze groep binnen de bereikbare huur echter niet naar een beter huis verhuizen. Dure huur is voor hen geen optie, dat vindt men zonde van het geld. Kopen = sparen, maar *hun koopkracht is beperkt*. Velen hoopten een aantal jaren geleden een huis op de Kop van Zuid te kopen, maar die huizen werden te duur. Sinds kort is er ook woningkeus binnen Feijenoord, maar weinig van hun voorkeurtype: een eengezinswoning. Banken zijn tegenwoordig bovendien wat minder makkelijk met hypotheekverlening en raden hun een investering in een ‘allochtonenwijk’ af. Zes, zeven jaar geleden keken Turken in Feijenoord naar huizen in IJsselmonde. Anno 2005 heeft iedereen het over Barendrecht/Carnisselande.

De twijfels in deze groep over blijven/investeren in Feijenoord of verhuizen naar Carnisselande zijn niet alleen financieel van aard. Net als de anderen problematiseren zij de bevolkingsamenstelling en het imago van Feijenoord. Ze willen niet ‘met alleen Turken of allochtonen in een hokje’ en ze willen niet ‘geassocieerd worden met “kansarme allochtonen”’. Zij wijzen net als de anderen op het verdwijnen van de ‘Nederlandse’ of ‘internationale’ winkels en het ontbreken van gemengde scholen en scholen voor voortgezet onderwijs. Alle immigrantenouders willen dat hun kinderen een betere positie krijgen dan zichzelf. Deze ouders lijken iets meer over te hebben voor hun *ambities met hun kinderen* en/of ze weten beter de weg. Sommigen plaatsten hun kinderen vroeger bewust over naar BO De Wissel, maar die school werd later ook ‘zwart’. Vanuit Feijenoord naar een eliteschool in het centrum komt ook voor. Net als de nieuwe stedelingen brengen ze hun kinderen naar vrijetijdsvoorzieningen verder weg als die van betere *kwaliteit* zijn; bijvoorbeeld naar voetbalclub Feyenoord, zwembad Zuidplein of naar muzieklessen in het clubhuis van de Turkse Alevitische Vereniging in Rotterdam West.

Onbetwiste kwaliteiten van Feijenoord zijn in hun ogen de *centrale ligging, de wandelingen langs het water, het kopje koffie in café Rotterdam, de ‘eigen winkels’ en de winkel om de hoek waar je om vijf voor zes nog een pak melk kunt halen*. Afhankelijk van de preciese woonplek wordt ‘de rust’ van Feijenoord gewaardeerd. Daarnaast is er de vertrouwdheid van de wijk waar ze zijn opgegroeid of waar ze als huwelijksmigrant werden opgevangen. De buurtbewoners die naar de kijkwoning in de Dillenburgstraat kwamen kijken, noemden dat bijvoorbeeld. Het komt ook terug in verhalen over wegverhuisde familieleden en vriendinnen die voortdurend in hun oude wijk op bezoek zijn: bij familie, vriendinnen, in het clubhuis of de zelforganisatie. Die de vertrouwde mensen en voorzieningen niet kunnen missen.

In de verhalen van sociale stijgers die neigen naar wegverhuizen (of die deze beslissing al genomen hebben) is naast vertrouwdheid ook *distantie en distinctie*, ofwel afstand en onderscheid, ten opzichte van de wijkbevolking te beluisteren. Het eerste heeft vooral praktische achtergronden; het tweede heeft met zelfbeeld, identiteit en sociale reputatie te maken.

AFSTAND

Terwijl thuisvrouwen hechten aan een levendig sociaal verkeer in de wijk, houden vrouwen/moeders met een baan van ‘rust’ in hun schaarse vrije tijd. Door het drukke arbeid-

zorg-bestaan, vaak gecombineerd met een onderwijsinhaalslag, krimpt het sociale netwerk van deze vrouwen in tot de kring van familieleden en een enkele 'beste vriendin'. Andere contacten in de buurt komen 'op een laag pitje te staan'. De leeftijd van de kinderen versterkt dat proces. Als de kinderen ouder worden en meer hun eigen gang gaan, ook buiten de wijk, en de ouders geen oppas meer nodig hebben, vervalt een deel van de dienstenuitwisseling tussen burens, vriendinnen en familieleden op loopafstand. 'Mijn moeder woont vlakbij, zij heeft alle kleinkinderen opgevangen. Daarom zaten ze ook op de basisschool hier tegenover. Dat speelt nu niet meer.' Hun kennissenkring verschuift naar de collega's van het werk. 'Ik ga naar mijn werk, ik ga naar mijn huis, dat is het voor mij deze wijk. Ik heb helemaal geen andere contacten. Als wij weggaan, gaan we naar een groot park.'

Mannen houden in verhouding wat meer tijd over voor koffiehuis, moskee of zelforganisatie, tenzij ze twee banen of een baan gecombineerd met een eigen bedrijf hebben. Dat komt in (Turkse en Surinaamse) kringen van sociale stijgers ook nogal eens voor.

ONDERSCHEID

Maar het is niet alleen een kwestie van tijd en praktische behoeftes. Daarnaast leggen de verhuisgeneigden nadruk op sociaal onderscheid binnen de eigen etnische gemeenschap én binnen de buurt als geheel. Dat onderscheid wordt op allerlei manieren geduid. Men heeft het over 'kansarme allochtonen' versus 'bewuste allochtonen'. Mensen die wel en niet werken. 'Mensen die hun kinderen laat op straat laten spelen' versus 'mensen die netter met hun omgeving omgaan'. 'Verschillend denkniveau'. 'Niet alleen money-kapitaal, ook *cultuurkapitaal*. Ik wil met mijn buurvrouw een gesprek over de wereld en niet over heb je dit of dat gekocht?' Sommigen denken dat ze daarvoor echt een flink eind moeten verhuizen, ofwel afstand nemen. Anderen hopen dat ze in een koopgebiedje binnen de wijk meer tussen Ons Soort Mensen zullen zitten en toch in de hun vertrouwde wijk kunnen blijven. Stadstuinen, het gezinsgedeelte van de Kop van Zuid, spreekt weinig aan: te stenig/koud, te doods/leeg en te duur/elitair.

De sociale stijgers zien zichzelf meestal niet als individuele uitzonderingen, maar als lid van een familie die allemaal wat ambitieuzer dan gemiddeld zijn. 'Mijn vader was een van de eersten die een eigen zaak begon. Mijn broers hebben al hun tweede koophuis.' Er gaat ook een zekere druk uit van familieleden en vrienden die al verhuisd zijn. In praktische zin: ze krijgen tips over te koop staande huizen in de nieuwe buurt. Dat is ook een manier van de wegverhuisden om een sociaal netwerk in hun nieuwe buurt op te bouwen. En in expressieve zin: 'Op verjaardagen gaat het steeds over huizen kopen, we moeten steeds uitleggen waarom we nog hier wonen.' Ze worden aangesproken als ACHTERBLIJVER en daar is niemand helemaal ongevoelig voor. Vaak leidt dat tot twijfels ('waarom zou ik dan blijven?'); soms ook tot opstandigheid en kwaadheid over *verwaarlozing en ongelijke behandeling*. 'Ik woon hier dertig jaar en ik ga hier echt niet weg. Ik ga proberen het hier mooi te maken. Op de Kop van Zuid is alles prachtig, aan deze kant is het een beetje armoede. Maar ik ga niet naar Barendrecht, ik ga het hier mooi maken en hier een huis kopen.'

Zelfs de meest overtuigde wegverhuizers hebben twijfels over de verhuizing naar 'een betere buurt'. Ze vragen zich af of de buurt toch niet erg saai zal zijn en vooral *of ze wel welkom zullen zijn*. Hoe zullen de Nederlandse burens reageren op Turkse burens, op een hoofddoek, op hun kinderen etc? Om die reden willen ze niet in een witte buurt, maar in een GEMENGDE BUURT wonen. 'Waar ik ga wonen (Carnisselande) is het ook gemengd. Tussen alleen Nederlanders zou ik me echt heel alleen voelen. Ik wil twee huizen verder burens hebben die

mijn taal spreken, of die een andere afkomst hebben... Een wijk met alleen Nederlanders is ook heel vervelend voor je kinderen.'

Turken en Marokkanen hebben veel meer last van dit soort twijfels dan Surinamers. Hun vrees om niet welkom te zijn, hangt direct samen met het ANTI-IMMIGRANTEN- en ANTI-ISLAM-KLIMAAT in Rotterdam en Nederland. ('Vijf jaar geleden zou ik hier niet over hebben nagedacht.') Ze vertellen dat in familie- en vriendenkring regelmatig gesproken wordt over de vraag of er een moment komt dat ze weg zullen moeten of willen; en of ze dat moment moeten afwachten of dat ze beter nu al kunnen gaan en een toekomst opbouwen in Turkije. Ouders dringen er –ook uit eigen belang- op aan om in ieder geval een 'zomerhuis' als *vluchthuis in Turkije* te kopen. Een Marokkaanse man denkt erover om –in navolging van zijn broer en twee vrienden- naar Antwerpen (!) te verhuizen. Ook de (oudere) kinderen doen aan deze discussie mee. Op de vraag waar hun kinderen later zullen wonen, kwam een paar keer het antwoord: 'Mijn zoon zegt tegenwoordig dat hij later naar Turkije gaat.' Daar hadden ze eigenlijk niet op gerekend. Vanuit dat perspectief gaan financiële overwegingen zwaarder wegen bij de keuze van een huis. Men moet er zo nodig snel en liefst met winst van af kunnen. Volgens de banken kunnen ze dan beter in Carnisselande een huis kopen, maar dan niet in het 'gemengde buurtje'.

De starters

De (maatschappelijk succesvolle) jongere broers en zussen van deze sociale stijgers komen sneller in hoger onderwijs en in betere banen terecht. In principe kunnen zij daardoor op jongere leeftijd en in een eerdere gezinsfase een huis/appartement kopen; als een vorm van sparen voor de latere eengezinswoning en om de wachtlijsten voor startershuurwoningen te omzeilen. Hun financiële mogelijkheden en woonkeuzes hangen onder andere af van hun partnerkeuze. Tot nu toe kiest een ruime meerderheid van alle Turkse jonge mannen en vrouwen in Nederland voor een partner uit het land van herkomst. Ook onder hindoestaanse-Surinamers, een andere belangrijke kopersgroep in Rotterdam (zuid), komt veel huwelijksmigratie voor. De nieuwkomer-mannen gaan veelal snel aan het werk, maar noodgedwongen op een laag niveau. De arbeidsparticipatie van de Turkse nieuwkomer-vrouwen is over het algemeen erg laag. Kiezen voor de eigen wijk is voor deze echte tweede generatie minder een automatisme dan voor hun oudere broers en zussen. Ze maken meer gebruik van centrumstedelijke voorzieningen en zoeken in een groter gebied naar een geschikte en betaalbare woning, bijvoorbeeld een MGE-appartement in de Laan op Zuid. Waar hun toekomstige eengezinswoning staat, weten ze nog helemaal niet, maar Barendrecht vinden ze ook nog wel Rotterdam. Verhuizen naar een andere stad vanwege een baan sluiten ze ook niet helemaal uit.

de studenten

De studenten van de Hogeschool Rotterdam konden zich niet voorstellen, dat zij in Feijenoord zouden gaan wonen, een enkeling misschien als student, maar helemaal niet als afgestudeerde HBO'er. 'Ik zou niet in de wijk Feijenoord willen wonen, omdat mij het volk en het uiterlijk in de wijk niet aantrekt en mij een onveilig gevoel geeft.' Op een enkeling na woonden zij nog thuis bij hun ouders in een suburbane gemeente. Feijenoord is voor hen een vreemde wereld, waarover ze wel eens wat op de televisie hebben gezien of in de krant gelezen, een probleem- of achterstandswijk waar alleen maar buitenlanders wonen en een klein groepje oudere Nederlanders dat geen andere keuze heeft. Dat beeld werd door hun onderzoek deels bevestigd, maar gelukkig ook enigszins gecorrigeerd. De ouderen die zij spraken, benadrukten

het inkrimpen van hun wereld als gevolg van de komst van de buitenlanders. 'Voordat ik in de wijk Feijenoord kwam, had ik best veel vooroordelen. Ik dacht dat de wijk oud was, veel allochtonen en veel rotzooi. Ik moet achteraf toegeven dat mijn vooroordelen redelijk klopten. Ik vind de wijk er ongezellig uitzien. De mensen die er wonen, trekken mij niet. Ik vind dat er teveel allochtonen wonen en die veroorzaken veel onrust.' Sommigen hadden het gevoel niet geaccepteerd te worden, als ze door de straten lopen, 'omdat ik Nederlands ben, ik voel me hierdoor niet echt op mijn gemak'. Anderen zijn iets positiever over de wijk gaan denken: 'Mijn eerste indruk die ik kreeg van de wijk Feijenoord was dat ik het heel erg mee vond vallen. De gedachte die ik altijd heb gehad over Feijenoord is dat er een hoop criminaliteit zou zijn en dat het er niet netjes zou zijn. Van beide merkte ik in eerste instantie niets.' 'De gedachte dat het een achterstandswijk is, is iets minder geworden, maar de wijk zal zeker niet door kunnen gaan voor een wijk waar ik woon.' Er zijn eigenlijk maar twee stukjes van Feijenoord die een beetje lijken op hun woonideaal, als student of als oudere. De ene is de Stampioenwarsstraat met zijn lage huisjes, bankjes, bloempotten en geveltuintjes. 'Ik zou best in de stad willen wonen, maar dan in een ander gedeelte. Je hebt in de wijk Feijenoord een straatje waar een hoop studenten wonen. Dat lijkt me leuk voor je studententijd. Voor de rest van mijn leven stel ik toch hogere eisen aan mijn leefomgeving.' Dat de straat zoals die er nu uitziet juist het resultaat is van de vestiging van hun soort in het verleden, komt niet bij ze op, laat staan dat ze denken: zo zou het er ook kunnen uitzien als wij ergens in deze wijk neerstrijken. De andere is de Steenplaat. 'Voor ouderen vind ik de wijk wel toegankelijk, de Steenplaat vond ik erg gezellig. Ik zou hier wel als oudere willen wonen. Het uitzicht over de Maas vind ik ook fantastisch en een hele grote pre voor de wijk.' De algemene conclusie is echter: 'Alle leden van de groep zouden na hun afstuderen niet in de wijk willen wonen. Hiervoor zijn verschillende redenen: weinig groen, geen gezellige, maar stadse woningen, weinig ruimte, geïsoleerde groepen, onderverdeling van groepen, rommelig op straat, geen gezellige uitstraling, veel groepsvorming op straat, na afstuderen HBO opleiding betere mogelijkheden.' Ook voor een bezoek heeft Feijenoord weinig te bieden aan deze studenten. 'De wijk bevat geen voorzieningen die het voor mij waard maken een bezoek aan de wijk te brengen. Het is geen wijk waar ik met plezier doorheen wandel of fiets. De wijk Feijenoord geniet mijn voorkeur absoluut niet.' Goed beschouwd is de reactie van de overgrote meerderheid van deze HBO-studenten tamelijk verontrustend. Het beleid van de gemeente Rotterdam en van de woningcorporaties is erop gericht hoger opgeleiden in de stad te houden. Deze studenten geven aan helemaal niet, ook niet als student, naar de stad te willen verhuizen. Zij zijn uiterst tevreden met de suburbane of dorpse omgeving waar hun ouders wonen. Het is zelfs de vraag, of zij in de stad hun beroep zullen willen uitoefenen. Ook uit een recent onderzoek onder PaBo-studenten bleek dat de overgrote meerderheid van de pendelaars (in tegenstelling tot de Rotterdamse studenten) niet in Rotterdam wilde gaan wonen en werken. In het geval van onze HBO-studenten heeft de kennismaking met Feijenoord en hun potentiële klanten aldaar dat verlangen eerder negatief dan positief beïnvloed.

De TU studenten van het 'afstudeerlaboratorium' *Sustainable Housing Management* hebben de vraag of zij in de wijk zouden willen wonen wat afstandelijker benaderd. Zij bediscussieerden twee stellingen: *Studenten en starters worden afgeschrikt om zich te vestigen in de wijk Feijenoord door het hoge percentage kansarmen; Studenten en starters zullen bijdragen aan de vergroting van de leefbaarheid in de wijk Feijenoord.* In de discussie werden beide stellingen eigenlijk verworpen. Voor studenten is de omgeving van de wijk niet zo belangrijk. Zij richten zich in de eerste plaats op de woning (goedkoop) en op de stad (voorzieningen). Bereikbaar en stedelijke voorzieningen zijn daarom veel belangrijkere overwegingen, dan de samenstelling van de bevolking van een wijk. Om diezelfde reden zouden ze ook geen grote bijdrage leveren aan de vergroting van de leefbaarheid. De omgeving interesseert ze eigenlijk

niet. Studenten gedragen zich, naar eigen zeggen dus, soms ronduit asociaal en dat komt de leefbaarheid niet ten goede. Ook bij de TU-studenten was er niet het idee, dat ze de stedelijkheid waarnaar ze op zoek zijn mogelijk ook zelf zouden kunnen organiseren.

Tenslotte:

Eenzijds is onze analyse een bevestiging van de algemene conclusie in de Tussenstand van De Werkplaats dat mensen graag in Feijenoord blijven wonen, omdat het een relatief rustige, mooi gelegen en centraal gelegen wijk is en omdat zij via mensen en woonduur een band hebben met dit gebied. Anderzijds wordt uit dit verhaal duidelijk dat er inspanningen verricht moeten worden om nieuwe stedelingen, starters en sociale stijgers in de wijk te houden en te halen. Daarvoor zijn woongebiedjes en voorzieningen nodig waarin mensen zichzelf en hun ambities in kunnen herkennen. Daarvoor is nodig dat de andere partijen (met name De Nieuwe Unie en de Deelgemeente) voor meer kwaliteit zorgen en betere randvoorwaarden creëren voor de totstandkoming van de door iedereen gewenste gemengde en levendige wijk Feijenoord/Kop van Zuid. Daarbij zouden ze veel meer dan tot nu toe gebruik moeten maken van de ideeën, creativiteit en expertise van de mensen die in dit gebied wonen en werken. In het stuk *Thema's/opgaven voor Feijenoord/Kop van Zuid* werken we dit uit voor 12 onderwerpen.

Thema's /opgaven voor Feijenoord/Kop van Zuid

1. Ontwikkeling Piekstraat e.o.: de betekenis van 'rommelgebieden'.

“Je hebt hier nog het pioniersgevoel, het onontgonnene, de leegte die je nog zelf kunt invullen; het is hier nog niet verzadigd. Ik vrees dat over een paar jaar hier ook alles georganiseerd en onbetaalbaar is geworden. Het eetcafé en het podium in het Poortgebouw verdwijnen binnenkort helaas al.’

‘Er zouden meer voorzieningen moeten zijn waar mensen elkaar kunnen treffen. Bijvoorbeeld daar bij de Piekstraat heb je een heel raar gebied, met die oude fabrieken, ontzettend leuk! Een tijdje geleden ben ik in Londen geweest, bij Brake Lane. De ontwikkeling van al die rare café's en terrassen is daar heel sluipenderwijs gegaan. Niet door een projectontwikkelaar die er even geld uit wil slaan, maar vrijheid geven aan kleine ondernemers die wat anders willen. Stel dat ze daar bij de Piekstraat wat open stellen en wat andersoortige ondernemers zouden kunnen interesseren om daar iets te openen, dan krijg je daar een ontzettend hot gebied, zeg maar.’

Herstructurering moet meer 'middengroepen' naar de oude stadswijken trekken. De 'stadsmensen' onder de middengroepers zijn echter niet allemaal even bemiddeld en het is qua smaak en leefstijl een selecte groep. Middengroepen die voor een oude stadswijk kiezen, willen bijvoorbeeld beslist niet in een 'gewone woonwijk' of iets wat lijkt op 'zo'n vinexwijk' wonen. Dat geldt ook voor de twee (kleine) middengroepen die Feijenoord al heeft: de nieuwe kopers en de kunstenaars. De kopers waarderen behalve de unieke plek aan het water ook de afwisseling van wonen en bedrijvigheid in Feijenoord. Het 'echte Rotterdamse'. De Piekstraat e.o. doet hen denken aan opgewaardeerde industriële stadsgebieden in het buitenland (G.Br en VS) met ateliers, galleries, alternatieve restaurants etc. Meer dan nu in Feijenoord het geval is, moet het gerommel dus ook een uitstraling naar buiten krijgen: niet alleen gesloten ateliers, ook exposities. Werkplaatsen waar je naar binnen kunt kijken. Een galerie anex café. Combinatie met educatief-cultureel aanbod.

Die voorkeur sluit aan bij de behoefte van de kunstenaars die in Feijenoord wonen en/of werken aan goedkope ruimtes die zij naar eigen woon/werkbehoeften zelf kunnen inrichten. Zij hebben in andere wijken gezien hoe rafelranden verdwenen door stadsvernieuwing en herstructurering. *‘Levendige wijken worden helemaal strakgetrokken. Het worden slaapsteden. Alle kunstenaarsinitiatieven en zelforganisaties verdwijnen, er gebeurt helemaal niets meer.’* De kunstenaars in de Zinkerblokken zouden hun nomadische bestaan graag inruilen voor een langduriger verblijf in een betaalbare collectieve ateliervoorziening. Het constante verhuizen van de ene omniet-lokatie naar de volgende kost veel tijd en energie. Dat gaat af van hun creatieve werk en staat het leggen van een verbinding met de (mensen in de) buurt in de weg. Feijenoord, en zeker dit stukje, bleek veel mooier en aantrekkelijker te zijn dan zij aanvankelijk dachten. De schoonheid van het water en de kades, de rust van een afgelegen hoekje, het gemoedelijke, het vriendelijke dorpse, het straatleven, de kinderen. Continuïteit en een voldoende aantal collega's bieden kunstenaars de mogelijkheid om een professioneel netwerk op te bouwen, publieksfuncties te organiseren en daardoor zichtbaarder te worden in de wijk: activiteiten voor kinderen in de buurt en samenwerking met scholen en Villa Zebra (dat gebeurde al), een expositie-ruimte (anex cafe?) en het verfraaien van het park met kunstwerken (eerste ideeën).

‘Als economisch rendement het enige criterium is, vallen we af. We kunnen nooit opconcurreren tegen een hoogbouwflat. Het is leuk om te fantaseren over Feijenoord/Het Eiland als het Mont Martre van Rotterdam, maar dat stamp je niet zomaar uit de grond. Dat

zou kunnen groeien, maar dat kan je vooraf niet garanderen. Vanuit het oogpunt van diversiteit en levendigheid zijn kunstenaars echter wel interessant. Je moet niet aan iedereen de eis stellen om ‘een uitstraling naar buiten te hebben’. Met de ezel, een snor, een pijp en een petje aan de waterkant. Maar als je met een voldoende aantal bent, dan zijn er altijd wel een paar die zich niet alleen willen opsluiten in hun eigen atelier, maar graag iets met ‘de buurt’ en met ‘mensen’ willen doen. Dat geldt ook voor dit gezelschap, zo blijkt nu.’

Voorstel: idee-ontwikkeling voor Piekstraat e.o. in een werkgroep van kunstenaars, kopers uit de creatieve klasse, bedrijven en DNU.

2. Gemengde scholen

‘We kregen infoblaadjes van de school en ik hoorde van de burens dat De Pijler een leuke school was. Een Dalton-Jenaschool. En dat de school gemengd was: dat je niet hoeft te kiezen tussen een zwarte en een witte school. We vinden beide niet zo leuk.’

‘De Nederlanders van de koophuizen gaan zich niet mengen met de buitenlanders. Ze blijven in hun eigen straatje. Met de Kop van Zuid is dat ook het geval, ze komen niet verder dan de Konmar. En hun kinderen brengen ze met de auto naar een andere school. Ze komen niet naar deze school (Dukdalf). Ook al wonen ze hier, ze proberen toch elkaar te vermijden.’

Het ideaal is een ‘gemengde’ school, zowel voor allochtone als voor autochtone stadsmensen/ouders. Daar bedoelt iedereen mee: een school met allochtone en autochtone Nederlandse leerlingen. Turkse ouders in Feijenoord kijken daarnaast naar het percentage Turken. Een ‘Turkse’ school maakt het taalprobleem namelijk nog hardnekkiger. *‘Als de juf zich omdraait, gaan de Turkse kinderen toch Turks met elkaar praten.’* De autochtone ouders prijzen zich gelukkig dat De Pijler bestaat, een school met wel wat kleur, maar –gezien het aantal zgn gewichtsléerlingen- slechts een klein percentage kinderen van laag opgeleide ouders. Als de Pijler er niet was geweest, dan hadden ze inderdaad de auto gepakt om hun kinderen verder weg te brengen. Dan doen ze nu ook voor het zwembad, de sport etc. De allochtone ouders voelen zich tamelijk machteloos tegenover het ‘ontwijk’-gedrag van de autochtone ouders. *‘De Nederlanders lopen weg van de buitenlanders en de buitenlanders willen eigenlijk omschakelen, maar de wijken zijn minder gemengd.’* Maar ‘de buitenlanders’ maken zelf ook keuzes. Sommigen pakken eveneens de auto, en een enkeling de fiets, om hun kinderen naar een school verder weg te brengen. Driehonderd kinderen uit de wijk Feijenoord gaan buiten de wijk naar een basisschool. BO De Mare in Vreewijk is momenteel erg populair onder Turken in deelgemeente Feijenoord. Anderen kiezen om diverse redenen voor het gemak van een school om de hoek en kunnen binnen de wijk Feijenoord dan nog uit vier scholen kiezen.

Een geherstructureerd Feijenoord en de Kop van Zuid tesamen bieden mogelijkheden om meer gemengde scholen in dit gebied te creëren. Spreidingsmaatregelen van bovenaf zijn contraproductief, want verplichte schoolkeuze leidt tot verhuizen, tot meer woonsegregatie. De aparte-wachtlijsten-maatregel van De Pijler om verbleking te voorkomen, is door de landelijke overheid vanwege discriminatie verboden verklaard. Bovendien werkt deze maatregel alleen voor populaire scholen. De oplossing zal gezocht moeten worden in maatregelen die enerzijds aansluiten bij de wens van de ouders voor een ‘gemengde’ school met voldoende Ons Soort Mensen en hun voorkeur voor een school op loopafstand en anderzijds bij de manieren waarop zij hun schoolkeuze maken: informatie via het eigen sociaal netwerk en bezichtiging van de school en de schoolpopulatie.

Voorstel: een werkgroep van ouders uit Feijenoord en Kop van Zuid inventariseert de schoolkeuze-tactieken van allochtone en autochtone ouders en probeert die te vertalen naar voorstellen voor maatregelen, afspraken en activiteiten van ouders en scholen. Begeleiding door iemand van DSO?

Zo nodig kan deze werkgroep gevoed worden door ideeën en initiatieven in andere steden. Zoals het oudermeldpunt in de Zeeburg in Amsterdam, voorrang voor etnisch gemengde duo-aanmeldingen.

3. Grand cafe-hotel Feijenoord

*‘Ze komen niet meer in de wijk. Iedereen kent de Kop van Zuid, prachtig, halleluja, amen. Niemand weet, dat als je twee hoekjes omslaat, je in Simons komt. Dat zit mij dwars.’
‘Als je wilt koffiedrinken, waar moet je heen? Ook naar de Kop van Zuid? Zoiets als café Rotterdam, zoiets moet je hier hebben. Nee echt, waarom niet? Met Turkse gebakjes, waarom niet?’*

Het is voor velen het mooiste deel van Feijenoord: de schiereilanden tussen de rivier en de oude havens, Feijenoordkade, Dillenburg, Simons, Zinkerblok. Dit deel van Feijenoord is voor sommigen ‘een vergeten stukje’, ver weg van waar het tegenwoordig allemaal te doen is: de Kop van Zuid. Anderen waarderen het juist als een rustige, wat afgelegen plek: stedelijkheid in de luwte. Niemand vindt het leuk om als antwoord op de vraag: waar woon je? te zeggen, dat je het aan de overkant ziet liggen als je over de Maasboulevard in Kralingen rijdt. Onbekend maakt onbemind, ook als je niet direct tot een vergeten groep behoort. De status van een buurt en de reputatie van de bewoners wordt in sterke mate bepaald door wat anderen ervan zeggen. Dus als ze het niet eens kunnen vinden... Niet alleen de oorspronkelijke bewoners van Simons zien hun wijk uit het centrum van de belangstelling weggeduwd, ook kopers van de Feijenoordkade vragen zich bezorgd af, of er nog wel meer van ‘ons soort mensen’ zullen volgen. Verschillende groepen hebben aangegeven dat de rustige stedelijkheid die zij in Feijenoord waarderen wel erg rustig is geworden in de afgelopen jaren. Wat meer leven in de brouwerij zou Feijenoord geen kwaad doen. Er is vraag naar horecavoorzieningen van zekere kwaliteit en aantrekkelijk voor een breed publiek. Een plek waar vrienden en bekenden die niet in de wijk wonen graag naar toe komen; en die oude en nieuwe bewoners van Feijenoord graag aan anderen laten zien.

Er moet een ‘trekker’ komen op de punt van het Dillenburg-eiland. Op het mooiste punt van Feijenoord, moet duidelijk worden dat Feijenoord meer is dan een schamele woonwijk. Het moet een plek worden waar bewoners uit de verschillende groepen die in Feijenoord (gaan) wonen en mensen uit de hele stad naar toe trekken. Een aantrekkelijke lunch- en afspraakplek voor de werknemers van de industriële en creatieve bedrijven in de directe omgeving. Het moet iets bijzonders worden. Een ‘grand café-hotel’, een echt hotel maar met een bijzondere formule, met een grand café-restaurant, niet te duur, wel kwaliteit, gericht op een gemengd publiek (à la de Bazar), met zalen voor feesten en partijen en een groot terras aan het water. Er moet op dit punt ook snel iets gebeuren. De plek zoals die er nu uit ziet, bevestigt het negatieve imago, schrikt potentiële kopers af en zorgt voor overlast voor de bewoners van de Feijenoordkade. Stel je voor: je rijdt over de Maasboulevard en je ziet aan de andere kant geen dichtgetimmerde huizen, maar een feëriek verlicht terras aan het water met heel veel mensen.

*Vooruitlopend op het grand café-hotel kan er een tijdelijk café-restaurant komen, zoals de Kantine van Baris in de jaren 80, het café van Nico Haasbroek op de hoek van de Mathenesserlaan, het illegale visrestaurant bij Hotel New York, het container-restaurant in het Lloydkwartier of Zenne bij de Veerhaven. Met deze tijdelijke voorziening wordt de hele hoek tijdelijk beter ingericht, containers op een andere plek, panden een kleurtje (zie de hoek van de Beukelsdijk). Samenwerking zoeken met Albedacollege of een van de hogescholen, en met buurman Unilever.
Wie: DNU, kopers, Albeda, InHolland, Unilever, WOM*

4. Winkels en werkplaatsen

‘De Oranjeboomstraat moet mooier, betere winkels, de bakker terug, de Postbank, nu is het alleen Ali Baba, Ali Baba, Ali Baba... Vroeger kocht ik voor mijn kind een croissantje, nu moet ik naar de Vuurplaat’

Wat hebben een koper van de Feijenoordkade en een Turkse vrouw van de moedergroep van de Dukdalf gemeen? In ieder geval dat ze het beiden betreuren dat je geen croissantje kunt kopen in de Oranjeboomstraat. Hoewel sommigen wel eens wat kopen bij de winkeltjes in de Oranjeboomstraat vormt deze straat voor alle bewoners het symbool van de neergang van en het gebrek aan aandacht voor de wijk. De winkels hebben geen kwaliteit, de supermarkt die er zat is weg, het ziet er niet uit, oogt verpauperd en armoedig. Het bord: *Winkelcentrum Oranjeboomstraat* is een aanfluiting. Dat steekt des te meer, omdat de Oranjeboomstraat niet alleen voor bewoners, maar ook voor passanten het visitekaartje van de wijk vormt. *‘Ik kom overal’*, zegt een Turkse vader, *‘en iedereen kent de Oranjeboomstraat: O, woon je daar!’* En dat klinkt meestal niet positief.

De Oranjeboomstraat staat symbool voor twee problemen die nauw samenhangen. Ten eerste het gebrek aan winkels in de wijk. Ten tweede het uiterlijk van de straat.

Oude en nieuwe bewoners, allemaal klagen ze over het gebrekkige winkelbestand. Gespecialiseerde winkels, een goede ‘Nederlandse’ slager, viswinkel en (banket)bakker zijn er niet, ook al loop je wat verder naar de Vuurplaat of het Entrepot. Een fietsenzaak met werkplaats, een schoenmaker, een Bruna, een snackbar die na 18.00 uur open is, een postagentschap ook al niet. Om over echte, leuke winkels met bijzonder artikelen, tweedehandsspullen, een boekwinkel, koffie- en thee, maar helemaal te zwijgen. De dure design- en meubelzaken in het vrij-entrepot hebben het ook niet. *‘Armoedig,’* zegt de een, *‘allemaal middelmaat,’* de ander, Feijenoorders en Kop-van-Zuidbewoners. *‘In ieder geval moeten ze ondernemers aantrekken die iets anders inbrengen dan alleen maar geld.’*

Dat is opdracht 1: het winkelbestand voor Feijenoord en de Kop van Zuid moet uitgebreider en aantrekkelijker worden.

Oude en nieuwe bewoners klagen ook allemaal over de armoedige uitstraling van de Oranjeboomstraat. Dan gaat het niet alleen over de winkels, ook de gerenoveerde woningen, de schotelantennes (die moeten weg, volgens een Turkse vrouw) en de *‘grauwigheid’* van de openbare ruimte dragen sterk bij aan het negatieve beeld. De Oranjeboomstraat brengt het imago van de wijk en de reputatie van haar bewoners blijvende schade toe. De Oranjeboomstraat is *‘gewoon te lelijk’*, bevestigt voor passanten het (voor)oordeel van Feijenoord als een achterstandswijk, maakt het voor bewoners moeilijk te blijven geloven in een toekomst voor hen in deze wijk. Kijk je door je oogcharen, dan zou je ook een lommerrijke

laan kunnen zien, met fraaie woningen eraan en hier en daar winkels, vergelijkbaar met de Rodenrijselaan in het Liskwartier of andere lanen (vb op Zuid?).

Dat is opdracht 2: maak van de Oranjeboomstraat weer het visitekaart van de wijk, sluit aan op wat er nog zit aan mooie, oude panden en goede nieuwbouw, verhoog de uitstraling van oude gebouwen waarin nu een moskee, of kunstenaarsateliers zijn gevestigd, ontlelijk de rest en richt de openbare ruimte opnieuw in.

De echte opdracht is, om deze twee opdrachten te combineren: de Oranjeboomstraat zal nooit een florende winkelstraat meer worden, maar dat wil niet zeggen dat de bestaande winkelruimte geen bijdrage kunnen leveren aan de uitbreiding en het aantrekkelijker maken van het winkelbestand. Er kan geëxperimenteerd worden met tijdelijke bezetting van lege winkelruimtes. (Voorbeeld: Interventies van De Vrije Ruimte in De Baarsjes in Amsterdam). Wie: bewoners/gebruikers, creatieve winkeliers, WOM, kunstenaars.

5. Voorzieningen en trefpunten voor recreatie, sport en cultuur

‘Er is hier bijvoorbeeld geen plek waar je fatsoenlijk bij elkaar kunt komen. Alleen de Persoonshal. De plek is mooi, maar het gebouw is deprimerend. Daar gaan mensen hervandaan (KvZ) niet naar toe.’

Binding met een wijk/woongebied loopt via mensen (familieleden, vrienden, ‘goede burenen’) en via voorzieningen (ontmoetingsplekken en activiteiten). De meeste Turkse en Marokkaanse bewoners van Feijenoord hebben een groot sociaal netwerk in de wijk en ze hebben diverse ontmoetingsplekken. Koffiehuizen, moskeeën en sport in de Koepels voor de mannen. En buurthuis De Dam, de ouderkamers op school en ouder-en-kindcentrum De Doorbraak voor de (thuis)vrouwen. Niet alle Turken en Marokkanen voelen zich daar thuis en de sociale stijgers hebben vaak geen tijd voor deelname aan de activiteiten die –wat de vrouwen betreft- veelal overdag plaatsvinden. Surinamers zijn gewend aan ontmoetingsplaatsen buiten de wijk. De oudere autochtone bewoners hebben meer te klagen. Ze hebben niet alleen familieleden en bekenden zien vertrekken, ze zijn ook herkenbare voorzieningen kwijtgeraakt. Hun trefpunten zijn de BOF, de complexbeheergroepen van DNU, de recreatieruimte van de Steenplaat en een paar ‘voetbalcafé’s’. De nieuwe bewoners/kopers vinden helemaal weinig van hun gading. De kopers in Feijenoord hadden daarover geen hoge verwachtingen; ze zoeken ook niet zo actief. Bewoners van de KvZ, zeker de mensen met kinderen, zijn daar teleurgesteld over. Ze hebben geen plekken om Ons Soort Mensen te ontmoeten, maar vinden ook geen aantrekkelijke activiteiten en ontmoetingsplekken waardoor ze in contact kunnen komen met ‘de anderen’. In de Kop van Zuid is niks, zelfs geen leuk café; en de voorzieningen in Feijenoord hebben voor hen te veel de uitstraling ‘achterstandbestrijding’. Ze voelen zich niet prettig in de naar binnen gerichte inrichting (‘half donker’) en herkennen zich niet in het aanbod.

Ze voelen zich door de deelgemeente in de steek gelaten en door de corporaties en instellingen genegeerd. Te meer daar eigen initiatieven van bewoners, gericht op ontmoeting en dwarsverbindingen tussen bewonersgroepen, niet gefaciliteerd worden, niet of met tegenzin ondersteund, of regelrecht tegengewerkt worden. Voorbeelden: het kinderfeest van de kunstenaars, de jongerendisco, het interculturele festival, het scholenpoezieproject en de Iftr-maaltijd. *‘De kosten voor de Iftr-maaltijd worden niet meer vergoed door de deelgemeente, omdat het een religieuze aangelegenheid zou zijn. Ja, Ali ging voor in het gebed. Iedereen die daar zat, vond het leuk om een keertje te zien hoe dat gaat.’*

Niet alle voorzieningen hoeven zich op alle groepen te richten, maar sport leent zich goed voor een brede aanpak. De behoefte aan sportfaciliteiten loopt door alle groepen (klasse, sexe, leeftijd) heen. De Persoonshal is echter voor de een ‘deprimerend’, voor de ander te duur. Een lelijk, leeg gebouw op een mooie plek met veel te weinig aanbod. Doodzonde, iedereen klaagt erover. *‘De Turkse vereniging Karakter organiseert elke zondag activiteiten voor kinderen. Het kleine gymzaaltje van clubhuis De Dam puilt geregeld uit, terwijl de sporthal daarnaast leeg staat!’*

Een andere gemeenschappelijke behoefte is een feest- en festiviteitenzaal. *‘Als je hier (F en KvZ) iets wilt organiseren, stuurt de deelgemeente je naar Het Klooster in de Afrikaanderwijk!’* Misschien is het een en het ander te combineren.

<p><i>Voorstel: een werkgroep met bewoners uit F/KvZ, jong-oud, arm-rijk, man-vrouw, maakt radicale verbeterplannen voor de sporthal: aankleding, organisatie, aanbod, beheer etc. + ambtenaren van de deelgemeente en dienst Sport en Recreatie.</i></p>
---

6. Parkwijk Feijenoord

‘Het park is eigenlijk geen park, het is een stukje gras. Maar het is wel het enige wat we hebben.’

De verwaarlozing van de openbare ruimte, het gebrek aan groen en speelplekken komt bij alle groepen naar voren. Terwijl iedereen Feijenoord ook waardeert vanwege de combinatie van stedelijkheid met rust en levendigheid met ruimte. Die ogenschijnlijk tegengestelde kwaliteiten moeten beide worden opgevoerd: stedelijkheid in de luwte of rustige stedelijkheid is een ideaal dat ook uit de Grote Woontest voor Zuid naar voren komt. Het armoedige imago van Feijenoord wordt niet in de laatste plaats veroorzaakt door de ‘*grauwe*’ uitstraling van de buitenruimte. Ouders van De Pijler noemen het parkje in Stadstuinen als voorbeeld van hoe het ook kan. *‘Ongetwijfeld het duurste park in heel Rotterdam,’* zegt een van hen met een ondertoon van: voor ons soort mensen kan dat er kennelijk wel af.

Feijenoord kent twee parken. Een aan de Rosestraat en de ander langs de Nassauhaven. Het eerste wordt door een muur van Feijenoord gescheiden, het tweede is tijdelijk, voor een deel tot hondenuitlaatplek bestempeld, en wordt door veel allochtone ouders gezien als gevaarlijk voor kleine kinderen. De twee parken kunnen de speerpunten vormen van Parkwijk Feijenoord. Het park aan de Rosestraat herontwikkeld samen met de upgrading van de Oranjeboomstraat; Feijenoord moet aan het park komen te liggen. Achterkanten, ook van de voorzieningen die aan die kant van de Oranjeboomstraat zijn gevestigd, moeten het karakter van een tweede voorkant krijgen. In het Nassaupark moet een vanzelfsprekende en veilige relatie met het water van de haven worden ontworpen. Het park wordt wel gebruikt, maar niemand is echt enthousiast over hoe het eruit ziet. Het moet meer gebruiksfuncties krijgen, speelplekken in de buurt van een Kiosk (een woord uit het Turks, waarmee oorspronkelijk de tuinpaviljoens van een paleis werden aangeduid) met een terras, waar thee, vruchtensap, frisdrank en ijsjes worden verkocht. Ouders kunnen op het terras zitten, terwijl de kleintjes in de buurt spelen. Een soort Duimdrop, maar dan niet (of niet alleen) voor kinderen, maar voor ouders. Het overgebleven pand van Van Waning moet een functie krijgen in relatie met het park (horeca, kunst?). Voor het park aan de Rosestraat zijn structurele maatregelen nodig. In het park aan de Nassauhaven kan nog deze zomer begonnen worden met experimenteren: die

Kiosk kan er snel komen, gekoppeld aan evenementen, kunst, cultuur, kindertheater, poppenkast, mits er tegelijk iets gedaan wordt aan de relatie park-water. Kleinere elementen van Parkwijk Feijenoord zijn: herinrichting van het plein tussen Stieltjesstraat en Vrijentrepot, de Persoonsdam, de route langs de rivier tot aan het Brienenoordeiland.

Ideeënclub: Ouders uit verschillende groepen, niet vergeten: 'thuisvrouwen' (vrouwen die afhankelijk zijn van aanbod op loopafstand), professionals uit Feijenoord/KvZ. Mensen die er wonen en of werken en die van dit soort zaken verstand hebben. Bijvoorbeeld medewerkers van KCAP en De Stijl, dS+V, kunstenaars, Koorts.

7. Feijenoord = Kop van Zuid vice versa

'Er zijn hier (Kop van Zuid) heel veel mensen gaan wonen die zich niet willen verstoppen in Barendrecht, met allemaal dezelfde soort mensen. Die willen allemaal wel een beetje gemengd wonen, niet helemaal als enige in een zwarte wijk of zo. Ik vind het leuk als je kind kan opgroeien in de stad.'

'Ik zou wel willen blijven, ik ben hier (Feijenoord) opgegroeid, maar aan de andere kant wil ik ook wel weg, in een Nederlandse buurt wonen, gewoon voor mijn kinderen, kunnen ze ook beter Nederlands leren, hebben ze dat accent niet.'

Bewoners van Feijenoord zien de Kop van Zuid als een kans om het imago van Feijenoord en hun reputatie te verbeteren. En bepaalde bewoners van de Kop van Zuid woonden vroeger in Feijenoord of gingen opnieuw in Feijenoord wonen, en missen de verbindingen met de naburige wijk. *'Ik zeg altijd, dat ik in Feijenoord woon, mijn burens op de Kop van Zuid,'* zegt een bewoonster van de Stadstuinen met een kind op De Pijler. Een Turkse moeder met een kind op De Dukdalf karakteriseert de huizen in Feijenoord als *'houten huizen'* en zou best willen verhuizen naar de *'stenen huizen'* van de Laan op Zuid. Voor toeristen zijn de weinige overgebleven houten huizen in Istanboel een pitoreske bezienswaardigheid, Turkse vrouwen vereenzelvigen die met armoede en achterstand. De scheidingen zijn voor sommigen heel sterk voelbaar waar 'arm' en 'rijk' dicht bij elkaar komen. Een bewoonster van een huurwoning aan de Stieltjesstraat noemt het plein tussen haar complex en het entrepotgebouw het scheidsplein, of het schijtplein, dat was niet te horen, maar de uitleg maakte duidelijk, dat het beide was: *'Wij zitten hier en zij daar, gescheiden door een plein vol hondenpoep.'* Een oorspronkelijke bewoner van Simons ging eens kijken bij de woningen aan de Feijenoordkade: Nou, ze zeiden wel wat terug. Maar die schuchtere toenaderingspoging veranderde haar gevoel niet, dat de komst van die nieuwe burens het etiket achterstandswijk eerder versterkte dan wegnam. Die nieuwe, dure woningen zijn er toch gekomen, omdat het een achterstandsbuurt is? En omdat het een achterstandsbuurt is, gaan die mensen zich daar echt niet in begeven. Waarschijnlijk kan het ze niet schelen waar hun nieuwe paleisje staat, ze willen toch niets met de buurt te maken hebben. Zo komt ze nooit te weten, dat die nieuwe bewoners juist wel iets met die wijk willen. Die nieuwe burens hebben omgekeerd het idee: we worden hier neergeplant en zoek het verder zelf maar uit. Het is een mentale kwestie, die zowel beïnvloed wordt door de manier waarop de vernieuwing van de wijk fysiek-ruimtelijk gestalte krijgt in de verdeling van oud en nieuw, duur en goedkoop over de wijk, als door de manier waarop deze wordt gepresenteerd, dure woningen en nieuwe bewoners als remedie voor achterstand. Je kunt ook zeggen: dit is een prachtige wijk, logisch dat daar ook meer gegoede mensen graag willen wonen.

Opdracht: Begin Feijenoord en Kop van Zuid eindelijk te beschouwen als één wijk en één woningmarktgebied. Zorg voor een veel minder confronterende verdeling van duur en goedkoop. Verkoop geen woningen, omdat het goed is voor de wijk, maar omdat er altijd vraag is naar goede, ‘tweede-hands’ woningen in een aantrekkelijke wijk. Poets ze op, zet ze in de zon. Dat doet een goede tweede-handsautoverkoper ook! En die levert er ook een keuze van financieringsmogelijkheden bij. Op die manier kunnen nieuwbouw en tweede-hands bereikbaar worden voor de ‘stijgers’ uit Feijenoord en de starters van elders, die nu allebei op de wip zitten van kijken en niet kopen.

Zorg dat grens- of tussengebieden geen scheids- of schijtterreinen zijn, geen niemandslanden, maar ontmoetingsgebieden. Dat is een kwestie van stedenbouw en inrichting van de openbare ruimte, maar ook van het zorgvuldig bepalen van de lokatie van voorzieningen op de grenzen, het Grand Hotel-Cafe Kop van Feijenoord, de opwaardering van de winkels en de voorzieningen in de Oranjeboomstraat, het ‘programma’ voor het Vrij Entrepotgebied. (voor de kwaliteit van de voorzieningen en hun bijdrage aan sociale menging zie punt 2 en 5)

Het creëren van een grote Stadswijk Feijenoord/Kop van Zuid vraagt ook om nieuwe verbindingen: waarom zou je van de Kop van Zuid naar de Oranjeboomstraat gaan? Misschien als er een paar interessante winkels of restaurants zijn (zie punt 4), maar misschien ook wel als er een doorsteek is naar de rivier, wellicht via de geheel vernieuwde, programmatisch interessantere Persoonshal of het alternatieve gebied Piekstraat. En zou Hunter Douglas bereid zijn om een route langs de rivier toe te staan? Of moet daarvoor een boardwalk op enige afstand van de oever worden gemaakt? Daardoor zou een prachtige wandeling ontstaan tot aan het Brienenoordeiland

Maak niet alleen een plan, maar concretiseer ideeën in tijdelijke voorzieningen, evenementen en attracties langs bepaalde routes en op scheidspleinen.

Wie: Gemengde groep bewoners Feijenoord en Kop van Zuid + de Nieuw Unie + dS+V.

8. Welkom in Feijenoord op Kop van Zuid!

‘We maken een groot affiche met daarop (gaat staan met wijdopen armen) Welkom! Welkom! Welkom!’

Zolang De Nieuwe Unie de koophuizen alleen promoot met ‘prachtige lokatie’ bevestigen zij het idee van de aanwezige bewoners dat zij een weggemoffeld minpunt zijn. Want hoewel de wijk Feijenoord sinds kort ‘geen probleemwijk’ en zelfs een ‘wijk met kansen’ heet te zijn, werd over de bevolking van Feijenoord lange tijd alleen maar in probleem- en achterstandstermen gesproken en geschreven. Het collectieve geheugen van ambtenaren, bestuurders en politici wist oude bestanden snel; dat zal ook wel met de omloopsnelheid van deze personages te maken hebben, maar de bewoners voelen nog steeds dat achterstandsetiket op hun voorhoofd staan. Mensen van buiten die in Feijenoord of de Kop van Zuid een huis (willen) kopen, kijken ook niet alleen naar de lokatie in fysieke zin, maar wegen de sociale omgeving mee. Dat is onderdeel van hun prijs/kwaliteit-berekening (‘Ik vind deze woningen wel duur voor deze buurt.’) en van hun keuze voor stedelijk wonen. Ze kozen voor een *‘rijk stukje in een arme buurt’* en voor *‘het multiculturele’*. Natuurlijk zijn er ook twijfels, onder andere gebaseerd op het standaardbeeld dat Turken en Marokkanen zich liever in hun eigen groep terugtrekken. Dat is een van de redenen van de tegenvallende verkoopcijfers. Om nieuwe bewoners te trekken en de aanwezige bewoners op een positieve manier te betrekken

bij het herstructureringsproces is een imagocampagne nodig met veel meer nadruk op de bestaande diversiteit en de kwaliteiten van het multiculturele. Kleurrijk Feijenoord, rustig en toch centraal, ook als een gunstige vestigingsvoorwaarde voor de grote en kleine bedrijven in het gebied. Zo'n benadering vraagt om een mentaliteitsverandering: binnen De Nieuwe Unie en binnen de deelgemeente.

Samenstelling van een campagneteam van oude en nieuwe bewoners van Feijenoord en de Kop van Zuid, vertegenwoordigers van de bedrijven, DNU en de deelgemeente. Inschakelen van de professionele creatieve kwaliteiten van bewoners in dit gebied.

9. EHBO: Eerste Hulp bij ongenoegens/overlast.

'Het laatste jaar worden er vanaf de galerij regelmatig vuilniszakken en andere troep naar beneden gegooid. In de vijver, bovenop mijn dure vissen. Ik weet wie het zijn, ik heb er wat van gezegd, maar dat zijn geen leuke types, daar ga ik niet achteraan. Ik heb er verschillende keren met DNU over gesproken, maar ze doen niks... Ja, een briefje in de bus bij die mensen.'

Veel bewoners klagen over concrete overlast, of liever: klagen over het gebrek aan aandacht of ondersteuning in het geval van overlast in het portiek of voor de voordeur. Met veel verschillende mensen bij elkaar wonen is niet het probleem. Als bewuste stadsbewoner is iedereen gewend aan een beetje lawaai en rommel, dat hoort bij de levendigheid van de stad. Te vaak echter wordt die prettige levendigheid verstoord door onnadenkend of ronduit asociaal gedrag: de spreekwoordelijke vuilniszak die in de achtertuin wordt gegooid, de nieuwe buurman die een zootje maakt in het portiek, de jongeren die tot heel erg laat precies onder je raam rondhangen en ruzie maken. Je zegt er wat van, maar het helpt niet. De woningcorporatie vindt dat bewoners er samen maar moet uitkomen, en de politie komt wel na een telefoontje op de Laan op Zuid, maar niet in de Oranjeboomstraat. Op den duur gaan ze dan weg, juist die mensen die je in de wijk wilt houden. Ze vinden dat ze recht hebben op enige rust in hun woonsituatie. Zij hebben die overlastgevende buurman niet die woning in hun portiek verhuurd. Daar kijken zij terecht de corporatie op aan. De corporatie beschouwt het hele portiek als probleem. De klagende bewoners willen dat de echte lastpakken worden aangepakt en de corporatie en de politie laten zien dat ze hen serieus nemen en niet in de steek laten. En dan willen ze best ook zelf wat doen.

Opdracht: Methode-ontwikkeling voor problemen in portiek, op binnenterrein of met echte overlastgevers op straat.

Een groep van bewoners en wijkprofessionals werken aan de hand van een paar casussen uit hoe het moet en kan. Niet alleen op papier, ook in de praktijk.

10. Feijenoord (+ KvZ) kinderoord

'Dan is het mooi weer en zondag en dan is de speeltuin (Vuurclip) dicht. Dat vind ik schandalig! Het is een leuke speeltuin. Er moet wel wat opgeknapt worden, want ik denk ook vaak: zo ziet een speeltuin in Prinsenland er niet uit.'

Observaties: heel veel bordjes ‘Verboden te voetballen’ en op het enige stukje groen waar kinderen kunnen spelen het bordje ‘Hondenuitrenplek’! Duimdrop is weinig (nooit?) open op de vrije dagen van de kinderen en jongeren.

Gespreksgegevens: de speeltuinen zijn veel te vroeg en op zon- en feestdagen dicht. Ouders vragen zich af waarom op het Noordereiland wel mooie speeltuigen gewoon op het plein kunnen staan. Er zijn te weinig kleine veilige speelplekjes dichtbij huis en te weinig veiligheidsmaatregelen rondom het water. Een aantal jaren geleden zijn er twee Marokkaanse kinderen in het kanaaltje verdronken. Daarna is er niets gebeurd aan extra beveliging. *‘De gemeente vindt dat kinderen van vier en vijf jaar naar zwembles moeten. Daar kregen we folders over via school. Ik ben gelijk mijn kinderen gaan opgeven in het zwembad Afrikaanderplein. Er is een wachtlijst van een jaar; en het is erg duur.’*

Feijenoord is een kinderrijke wijk, er is betrekkelijk veel ruimte, maar Feijenoord is desondanks niet een erg kindvriendelijke wijk. Er werd tot nu toe te weinig ‘op de hurken’ naar de inrichting van de buitenruimte gekeken. Organisatie en beheer van de speelvoorzieningen zijn te veel op materiaal en personeel en te weinig op gebruikers (kinderen en volwassenen) gericht. En honden(liefhebbers) gaan blijkbaar voor kinderen. De kopers en bewoners van KvZ willen natuurlijk ook het liefst veilige en leuke speelplekken en zwembaden dichtbij huis, maar als de kwaliteit onder de maat is, stappen ze op de fiets of in de auto en rijden naar iets beters. Zij beschouwen de vrije tijd van hun kinderen meer dan Turkse, Marokkaanse en Surinaamse ouders als een door ouders te organiseren tijd. *‘Met één kind is dat ook iets makkelijker dan met een groot gezin.’* Het ontbreken van voldoende aantrekkelijke en toegankelijke kinderspeelplekken in F/KvZ is een gemiste meng-kans, want kinderspeelplekken zijn ook voor ouders ontmoetingsplekken, als ze daar tenminste op ingericht zijn.

Voorstel: een werkgroep van ouders uit F en KvZ inventariseert de kwaliteit van de buitenspeelvoorzieningen vanuit de gebruikers (0-12jarige kinderen en hun ouders): veiligheid, openingstijden, inrichting, apparaten, service, vrijwilligersbeleid etc. Aanvullende informatie van de kinderen, bv. via projecten op school.

Voor jongeren zijn er veel fte’s jongerenwerk, verspreid over diverse projecten en functies. De volwassenen (ouders en omwonenden) juichen dat toe, maar pubers zitten niet te wachten op programma’s voor hun vrije tijd, concludeerde de studentenonderzoeksgroep van de HRO, ook op basis van eigen levenservaringen.

Een ‘voetbalgroep’ onderzoekt de mogelijkheden van een ‘johan cruyf-veldje’ of een vergelijkbare aantrekkelijke voetbalvoorziening. Het moet mogelijk zijn om te profiteren van de naam Feijenoord....

NB: Door de hoge kosten en ingewikkelde betalingsregeling van de kinderopvang zoeken steeds meer ouders naar alternatieve kinderopvang. Gastouderopvang wordt vanwege de afschaffing van de Idregeling in zijn bestaan bedreigd, maar blijkt een mooie manier te zijn om dwarsverbindingen tussen verschillende bewonersgroepen in Feijenoord/KvZ te leggen. Daaraan zou ook andere dienstverlening, bijvoorbeeld klussen in huis, gekoppeld kunnen worden.

Feijenoord in en uit

‘Ik wil mijn 49 terug! We hebben veertig jaar 49 en nu ineens 48... Wat is dat? Openbaar vervoer is slecht.’

'Het openbaar vervoer, ik vervloek het nu helemaal, hebben ze weer alles veranderd, daar ben ik erg op tegen. Want bus 66 ging tot Rijnhaven, vond ik praktisch voor oudere mensen voor naar de markt. Ik ben ook al bijna 60, maar ik kan nog goed uit de voeten. Voor oudere mensen die een beetje slecht ter been zijn, was die bus naar de markt erg jofel.'

De recente verslechtingen in het openbaar vervoer versterken het idee dat Feijenoord niet meer meetelt. Doordat er vooral bezuinigd is op verbindingen binnen Zuid is de wijk in een verder isolement gedrongen. Het is moeilijker geworden om vanuit Feijenoord naar het ziekenhuis (het MCRZ) te komen, of naar winkelcentrum Keizerswaard en naar de Afrikaandermarkt. De Kop van Zuid heeft, zowel met het Centrum als met Keizerswaard een snelle en comfortabele tramverbinding, vanuit Feijenoord moeten mensen naar de Laan op Zuid lopen of met de bus, wat langer wachten betekent en in de meeste gevallen ook overstappen. Ook op dit punt vallen functionele aspecten (bereikbaarheid), samen met gevoelens van achterstand en niet-meetellen. In de plannen van het gemeentebestuur voor de 'emancipatie van zuid' (o.a. Zon op Zuid) zou verbetering van het openbaar vervoer veel nadruk moeten krijgen. Niet alleen om de bereikbaarheid voor oude en nieuwe bewoners te verbeteren, maar ook om de verschillende wijken op een andere manier in de mentale kaart van Rotterdam te verankeren. Een tramlijn over de Rosestraat en de oude Hefbrug slaat wat dat betreft twee vliegen in één klap. Of er ooit een derde stadsbrug komt van een station Parkstad naar de Kralingse Veranda is de vraag, maar die verbinding tussen Feijenoord en de Erasmusuniversiteit kan nu reeds als experiment in de vorm van een pontverbinding worden gerealiseerd. Daarmee zou Feijenoord populair kunnen worden, zowel bij studenten als bij medewerkers van de universiteit en het nabijgelegen 'breinpark'.

Opdracht: onderzoek de mogelijkheden van Feijenoord met de rest van zuid, het centrum en de andere oever.
Wie: bewoners en bedrijven (Unilever, Hunter Douglas en de bedrijven aan de Piekstraat), dS+ Ven RET.

12. Weg met de lelijkheid!

'Die renovatiewoningen moeten ze echt weghalen, die zijn echt te lelijk! De hele Oranjeboomstraat is een rommeltje, de huizen, de luifels, de winkels en het middenstuk.'

Feijenoord wordt vaak 'geschouwd' met een veiligheidsbril op, maar iets te weinig bekeken met een esthetische blik. Althans in georganiseerd verband. Bewoners kunnen precies vertellen wat ze mooi en lelijk vinden. Smaken verschillen, maar verwaarlozing voelt iedereen haarfijn aan, want verwaarlozing wordt gevoeld als vernedering, het gevoel er niet toe te doen. Dat is de boosheid van de bewoners van de Feijenoordkade over de plaatsing van stinkende bouwcontainers voor hun deur. Dat is de 'armoedigheid' van Feijenoord waarover Turkse vrouwen het hebben. En de ontevredenheid van de bewoners van Simons voordat De Nieuwe Unie aan de opknapbeurt van de woningen begon. En het is de treurige uitstraling van de Oranjeboomstraat met zijn vieze, verwaarloosde luifels en miezerig middenbermgroen, waarover alle bewoners klagen. Schoon, heel, veilig schiet hier te kort, het gaat hier over schoonheid. En over zorgzaamheid natuurlijk. Over liefdevol inrichten en onderhouden. Het zou toch te cynisch voor woorden zijn als Feijenoord eerst een probleemwijk zou moeten worden voordat ze deze inzet en kwaliteit krijgt.

Voorstel: een workshop met bewoners en (semi)professionals. Iedereen maakt (digitale) foto's maken van de lelijkheid en gezamenlijk worden oplossingen en alternatieven bedacht en voorgelegd aan Gemeentewerken, de deelgemeente en wie nog meer verantwoordelijk is voorleggen. Dat is de start van de campagne 'Maak Feijenoord mooier!'